

kívül számos négy-öt oldalas esszé tartalmaz Szász János kötete. Kicsit talán visszafogottabb hangon, de mindenkor széles látókörre valló, színes és elokvens fogalmazásban. Mintha az európai esszé magyar változatával ajándékozott volna meg bennünket a szerző.

HERCEG János

KÖRVIZSGÁLAT

Szepesy Gyula: Nyelvi babonák. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986

Mert a nyelvnek is van pestises járványa,
Ha nem volna, csinál doktora, bábája.
(Arany János: *Grammatika versben*)

Újra elérkezett a nyelvi háborúk, csaták ideje. A magyar nyelvűvelés történetében hagyományt teremtettek a kemény hangú, szókimon-dó viták, ilyen légkörben alakult ki nyelvünk sok szabálya, normája. Újabb kori nyelvűvelésünkben azonban elcsitult a csatazaj, ezért szo-katlan az a vitázó hév, amely Szepesy könyvéből árad.

A szerző fontos feladatának tekinti a nyelvi babonák kiirtását, erőteljes hadjáratot hirdet ellenük, mert, ahogyan mondja: az utóbbi év-tizedekben ellanyhult az ellenük folytatott küzdelem.

Lényeget kifejezően, helyesen használja a *nyelvűvelő babona* helyett a *nyelvi babona* elnevezést. Olyan álszabályt ért alatta, amely a nyelv felületes ismeretén, a meglevő nyelvtani szabályok félreértésén, félremagyarázásán, önkényes értelmezésén vagy a laikus okoskodáson alapul.

A nyelvi hiedelmek fordításait a „szemellenzős nyelvűvelők” so-raiban, a „nyelvhelyeskedési mánia”, a „tudománytalan regulázás”, a „vulgáris nyelvi logika” stb. körülményeiben fedezi fel.

Könyvének elején megadja a nyelvűhelyesség „alap- és kiegészítő” el-veit, majd pontosan körülhatárolja célkitűzéseit, pontokba foglalja a nyelvi babonákkal kapcsolatos kérdésköröket; mennyi a babonák szá-ma, honnan származnak, kik terjesztik, milyen mélyen érintik nyel-vünk rendszerét stb. Ez utóbbi tekintetében Szepesy igen borúlátó, sze-rinté a „babonák káros hatása (...) aggasztó méreteket ért el”. S foly-tatja: „Alig van nyelvűneknek (...) eszköze, amely ne esett volna pré-dául a nyelvűhelyeskedési szenvedélynek.”

A felsorakoztatott, közel harminc, legveszedelmesebbnek tartott ba-bona között van még valóban működő (pl. az *oldal-lap* vita, az *ami-kérdés* vagy a páros testrészek nevének száma stb.), és van kevésbé eleven, már tisztázott eset is (némely mondattani hiedelem: kötőszóval

nem kezdünk mondatot, a magyar nem kedveli az alárendelő mondatot stb.); vannak „leplezett”, önmagukat túlélt álszabályok, s széles hatókörű, szinte szentségként tisztelt „házi” babonák.

Szepesy haragja válogatás nélkül sújt le rájuk, miközben elszántan ostorozza a babonák terjesztőit is: főként a maradi tanárokat, kiknek szerepe „végzetes” e téren, s a „hümmögő, passzív” nyelvészeket. Több helyen is nyelvészek és nyelvész fórumok mulasztásairól, „bűneiről” beszél felrója nekik a nyelvi babonák körüli csöndöt, a közömbösséget. S mielőtt eltűnődnénk ezen a furcsa felhangú nyelvművelő-nyelvész szembeállításán, meggyőződünk, hogy a vádak a nyelvészeknek csak egy rétegét érintik, hiszen a latin mondás, grammaticus certant (a nyelvészek [folyton] vitakoznak) emlegetésekor feltehetően saját magát is a vitában részt vevők, a nyelvészek közé sorolja. Figyelmet keltő jogsággal hiányolja a nyelvészek munkájában az élő nyelvi anyag vizsgálatát, a példaanyag felsorakoztatását, tehát a tétel argumentálását.

Szepesy „nyelvi novellái” jól formáltak. Szerkezetükre bizonyos egyöntetűség jellemző. Leginkább problémafelvetéssel kezdődnek, majd a babona körültekintően adatolt „körtörténete” következik, amit az indoklás-példaanyag-definíció munkasor követ. Ez utóbbi három munkafolyamat sorrendje a nyelvi babona természetétől függően alakul.

A nyelvi tétel bizonyítását igényesen összeállított, gazdag példatár szolgálja, amelyet a régi és a mai irodalmi nyelvből, a köznyelvből, a népnyelvből merít, sőt jels nyelvművelőink írásait is kicédelazza. Tüzetes dokumentálással elkerül mindennemű fikciót, logikázást, „írászatlan mellől történő deklarációt”.

Gyakran hív segítségül nyelvtörténeti tényeket is; a jövök-megyek, hozok-viszek relációk tisztázására pedig az összehasonlító nyelvtudomány elveit alkalmazva vogul, osztyák, zürjén, sőt török nyelvi adatokat hoz fel.

Helyenként túllép a bevezetőben megformált célkitűzésen, felvilágosítás helyett értékel, ami az ilyen vitairatszerű írásban szükségszerű is. Ha nem is állít fel „merev ellenszabályt”, kritériumot, fogódzót megpróbál adni.

Sok, régóta kárhozottatott nyelvi eszközünket vesz le a feketelistáról, mint amilyen a *fog-os jövő idő*, a *való*, a *-nál*, *-nél* rag; a *többek közt* kifejezés, a *sétálóutca* típusú szavak stb.

A „tötö”-nyelv (a *fű levágott*) fontos helyet foglal el könyvében. Szepesy szerint a — hosszú t-s alak használatából keletkezett — „tötö”-zés járvány, az utóbbi időben elburjánzott vadhajítás, annak a mulasztásnak az eredményeként terjedt el, mely nem állta útját a *lenni*+*-va*,*-ve* igeneves szerkezet ellen folytatott évszázados hadjáratnak. Így ma már az „egész nyelvi közérzetet”, a „magyar nyelv esztétikáját”, s főként „az emberek nyelvérzékét” teszi tönkre, úgyhogy

ennek következtében „legnagyobb íróink és költőink művei néhány évtized múlva olvashatatlaná válnak...”

Szepesy komor jóslata hallatán mi is riadtan kérdeztük, mint azt Péchy Blanka tette: „nem születik ismét újabb babona?”. Mindenesetre érdemes Lőrinczére figyelni, aki minden nyelvművelőt óv a féligazságok abszolutizálásától és a „túlbugzó, differenciálni nem tudó, harcos nyelvvédők” módszereitől.

Szerzőnk „harcos” vagy „harcias” hangjára mindamellett szükség van, még ha neheztelnek is majd rá egy-egy dédelgetett, „házi” babona ki-pellengérése miatt, vagy akár vitába is szállnak vele.

Hiszen Bárczi Géza is úgy vélte: „Aki fáradt lemondással áll be a nyelvművelők hadrendjébe, az magával hozza a kudarcot”.

Szepesy Gyulának őszinte meggyőződése, hogy „minden egyes babonának a pusztulása — akárcsak egy-egy boszorkány halála Petőfi János vitézésében — egy fokkal világosabbá teszi a magyar nyelv használatára egy évszázad óta rátelepedő homályosságot”.

RAJSZI Ilona

TANULMÁNYKÖTET A FORDÍTÁS KÉRDÉSEIRŐL

A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából.
Szerkesztette: Bart István és Klaudy Kinga. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986

Átdolgozott, bővített változatban adták ki az 1980-ban egyetemi jegyzet formájában megjelentetett *Fordításelméleti szöveggyűjteményt*. A mostani válogatás bővebb, tartalmazza többek között a gépi fordítás mai helyzetével foglalkozó szemelvényeket, néhány szerző viszont, nyilván terjedelmi okokból, kimaradt a kötetből.

„Kötetünk szemelvényeinek válogatásakor kettős célt tartottunk szem előtt. Egyik célunk az volt, hogy a magyar olvasóknak bemutassuk a fordításelmélet kiemelkedő külföldi képviselőit, akiknek művei nincsenek meg magyar fordításban, s a hazai könyvtárakban idegen nyelven is alig hozzáférhetők. Másik célunk az volt, hogy mivel magyar nyelven egyelőre még egyetlen áttekinthető jellegű munka sincs a fordításelmétről, a szemelvényekből összeálljon egy általános fordításelmélet, vagyis minden fontos kérdés, ha csak érintőlegesen is, előforduljon —

írja a kötet előszavában Klaudy Kinga.

A kötetet Roman Jakobson *Fordítás és nyelvészet* című, magyarul már korábban is megjelent alaptanulmánya vezeti be, melynek közkeletűvé vált fogalmait a kötet szerzői már hivatkozás nélkül is használják. A továbbiakban a Revzin—Rozencvejg szerzőpáros a fordításelmélet tárgyáról és módszeréről értekezik, A. D. Svejcer a fordításelmélet interdiszciplináris jellegével, többek között a fordításelmélet kontrasztív nyelvészettel való kapcsolatával foglalkozik, V. N. Komisszarov pedig bizonyos fordításelméleti meghatározásokat pontosít, fogalmakat definiál. Az első fejezetet a csehszlovákiai Anton Popovičnak, a fordítás irodalomelméleti megközelítését mutató írása zárja.

A következő rész bevezető tanulmányában Revzin és Rozencvejg a fordítás folyamatát modellálja, és